

Název modulu:

Jak správně citovat?

Cíl textu:

Doplnit animovanou přednášku o textovou formu a umožnit její tisk. Rozšířit základní znalosti o praktické postupy citování, odkazování.

Základní pojmy:

- **citát** — doslovně převzatá část textu z použitých pramenů literatury
- **citace** — doslovné uvedení cizího výroku nebo textu v rámci vlastního dokumentu doprovázené obvykle přesnou identifikací pramene, ze kterého daný výrok nebo text pochází, tedy bibliografickou citací. V textu je obvykle uvedena uvozovkami, odsazením nebo jiným typem písma
- **bibliografická citace** — zdroj informací pro čtenáře, recenzenta, oponenta dokumentu, umožňuje identifikaci a zpětné vyhledání dokumentu, příp. zdroj odkazu na další literaturu
- **seznam bibliografických citací** — seznam použitých pramenů literatury

1 ÚVOD MODULU

Píšete-li odborný text (knihu, článek do časopisu, příspěvek na konferenci, výzkumnou zprávu, diplomovou práci), musíte se podřídit jistým zásadám a zvyklostem, které stanoví např. vydavatel, vysoká škola aj. Jde o formální úpravu a členění vlastního textu, vybavení obrázky, rejstříky, anotacemi a abstrakty, uvedení seznamu citované a použité literatury k předkládanému tématu (v tištěné i elektronické formě). Pro tyto účely existují citační normy sjednocující výše uvedené zásady, nebo pokyny vydavatelů, které respektují zvyklosti v daném oboru nebo časopisu. Tyto zásady jsou pak obvykle uváděny v pokynech pro autory při přípravě rukopisu, v konkrétních časopisech nebo je lze vyhledat na internetových stránkách vydavatelů (v angl.: *information for authors, draft standard, draft recommended practice, style guide, style format, reference formats, citations, citation guides, notice to contributors*). V následujícím textu se budeme zabývat mezinárodně platnou „citační normou“ ČSN ISO 690.

Citování
v odborných
textech

2 PROČ CITOVAT

Psaní odborného textu jakéhokoliv typu obvykle vyžaduje uvedení odkazů na knihy, články či jiné dokumenty, ze kterých jste při své práci vycházeli - citace konkrétní vybrané pasáže (autorské právo) nebo využití autorových myšlenek jako základ pro vlastní argumentaci, vlastní závěry.

5 dobrých
důvodů proč
citovat

Proč tedy citovat:

- bibliografická citace je zdroj informací pro čtenáře, recenzenta, oponenta dokumentu
- autor dokazuje vlastní znalost zpracovaného tématu
- identifikace a zpětné vyhledání dokumentu, příp. zdroj odkazu další literaturu

- dodržení autorské etiky (a autorského zákona)
- vytváření tzv. skrytých bibliografií (seznam literatury = bibliografie uvedené přímo v konkrétním dokumentu nebo informující o další literatuře k danému předmětu či tématu)

3 CITAČNÍ NORMA

Pravidla citování v soupisu použité literatury a odkazů v textu upravuje mezinárodně platná "citační norma":

ČSN ISO 690 - ČSN ISO 690 Bibliografické citace. Obsah, forma a struktura (účinnost od 1.12.1996)

- obsahuje pravidla psaní a odkazování bibliografických citací monografických publikací a jejich částí, časopiseckých (seriálových) článků, příspěvků do monografií (např. sborníků z konferencí) a patentových dokumentů

ČSN ISO 690-2 Bibliografické citace. Část 2: Elektronické dokumenty nebo jejich části (účinnost od 1.2.2000)

- stanovuje způsoby citování elektronických monografií, databází a počítačových programů a jejich částí, elektronických seriálových publikací (časopisy) a jejich částí (články), elektronických nástěnek, diskusních fór a elektronických zpráv, a to jak pro elektronické publikace na příslušných nosičích (CD ROM, disk), tak i pro online dokumenty, u nichž je třeba ještě uvést dostupnost v počítačové síti.

V normě jsou stanovena:

- obecná pravidla pro psaní údajů bibliografických citací (autor, název, vydání,...)
- formální úprava a struktura citací (v jakém pořadí a v jaké formě se zapisují)
- povinné a nepovinné údaje
- uspořádání soupisu bibliografických citací a metody odkazů

Obsah „citační normy“
ČSN ISO 690

Kromě této mezinárodní normy jsou používána i jiná pravidla, pokyny či doporučení (citační styly) pro zpracování bibliografických citací. Některé obory, časopisy, vydavatelé nerespektují pro citování normu ČSN ISO 690, ale mají svá vlastní pravidla. Důvody jsou různé - např. tradice daného časopisu. S odlišnými pravidly citování se můžete setkat např. u časopisů, které vydává American Psychological Association <http://www.apastyle.org/elecref.html>, Modern Language Association http://owl.english.purdue.edu/handouts/research/r_mla.html.

3.1 OBECNÉ ZÁSADY CITOVÁNÍ

- přehlednost a jednotnost údajů
- přesnost (zápis citace několika způsoby, vybrat si jeden pro danou práci a držet se jej u všech citací)
- úplnost (více údajů pro zpětnou identifikaci – nepřesnosti při přejímané citaci)
- použití primárních pramenů (citovat údaje pouze z publikací, které jsme měli v ruce)
- nezkracujte slova obsažená v údajích o citované publikaci (ČSN ISO 4. Informace a dokumentace : pravidla zkracování slov z názvů a názvů dokumentů)
- platí zásada zachování pravopisných norem pro daný jazyk (u cizojazyčné literatury)
- platí zásada zachování jazyka knihy (nepřekládáme údaje o názvu, autoru, vydání – 1st edition, 2nd ed., fyzickém popisu 320 p. (pages), 320 S. (Seiten), jména nakladatelů)
- chybějící údaj přeskočit (pokud chybí, vynecháme jej a pokračujeme údajem následujícím)

3.2 CHYBY PŘI CITOVÁNÍ

- citování díla, které autor nepoužil (vlození kapacit oboru, ačkoli nesouvisí s dílem)
- necitování díla, které autor použil (větší prohřešek necitovat třeba kvůli antipatiím k autoru)
- citování vlastních děl bez souvislosti s daným tématem (tzv. autocitace - autor, který již něco napsal, chce své dílo propagovat a uvede jej v citaci, i když nesouvisí s tématem práce)
- nepřesné citování znemožňující identifikaci díla (citujeme tak, aby se dal dokument zpětně nalézt; pokud citaci přejímáme, je zde zvýšené riziko chyby nebo záměr, aby nešel dokument vyhledat)

3.3 ODKUD BEREME ÚDAJE K CITOVÁNÍ

Zdrojem údajů pro bibliografickou citaci je primární dokument = např. kniha, kterou držím v ruce. Co je třeba znát – údaje, které charakterizují publikaci (struktura), odkud tyto údaje čerpat (prameny) a jak je zapisovat (norma).

Prameny údajů citace - titulní list (+ rubová strana titulního listu), tiráž, stránkování (počet stran knihy zjistit v záhlaví nebo zápatí knihy).

Struktura bibliografické citace (monografie) vypadá následovně:

Autorské údaje (PŘÍJMENÍ, Jméno). Názvové údaje (Název : podnázev). Pořadí vydání. Nakladatelské údaje (Místo vydání : nakladatelství), rok vydání. Rozsah (počet stran). ISBN (mezinárodní číslo knihy).

Prameny
citace

povinné údaje x nepovinné údaje (sekundární odpovědnost, edice)

Interpunkce se v jednotlivých částech citace liší, je rozepsána u jednotlivých typů dokumentů.

Údaj – oddělovací znak – mezera - další údaj (mezera se píše pouze po oddělovacím znaménku).

Za každým oddělovačem pole začínáme velkým písmenem.

4 POUŽITÍ CITACE V PRAXI

Nejčastěji se setkáme s využitím pro:

- **Bibliografický soupis (seznam použité literatury) - různé typy dokumentů (monografie, článek, www)**
- **Odkazy v odborném textu - různé způsoby (číselná, prvního prvku a data, poznámky)**

4.1 BIBLIOGRAFICKÝ SOUPIS, SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- umístěný na konci odborného textu (seznam použité nebo doporučované literatury, též nazývaný skrytá bibliografie = je „ukrytá“ v monografiích, diplom. pracích, ...)
- obsahem jsou jednotlivé bibliografické záznamy, uspořádání soupisu bibliografických citací a metody odkazů
- řazení záznamů v seznamu: abecední podle autorů či názvů, časové podle roku vydání nebo číselné podle pořadí odkazů v textu
- formální úprava je dána normou ČSN ISO 690 Bibliografické citace
- určeno autorům a redaktorům pro zpracování citací tištěných i elektronických dokumentů

4.1.1 Praktické příklady citování – klasické tištěné dokumenty

Praktický příklad - monografie, kniha

PŘÍJMENÍ, Jméno. *Název knihy : podnázev.* Vydání. Místo vydání : Název nakladatelství, rok vydání. Počet stran. ISBN.

KOSEK, Jiří. *Html - tvorba dokonalých stránek : podrobný průvodce.* 1. vyd. Praha : Grada, 1998. 291 s. ISBN 80-7169-608-0.

HAUGELAND, John. *Artificial intelligence : the very idea.* 3rd printing, 1987. Cambridge (Massachusetts) : MIT Press; London : Bradford Book, c1985. 286 p. ISBN 0-262-08153-9.

Jak citovat
tištěné
dokumenty?

Praktický příklad – diplomová práce

PŘÍJMENÍ, Jméno. *Název : podnázev (= druh práce)*. Místo vydání : Název vysoké školy, případně fakulty, rok vydání. Počet stran, počet příloh. Vedoucí diplomové práce.

BILAVČÍKOVÁ, Jana. *Projektové vyučování ve vlastivědě : diplomová práce*. Brno : Masarykova univerzita, Fakulta pedagogická, 1999. 97 l., 25 l. příl. Vedoucí diplomové práce Miloslava Machalová.

Praktický příklad – časopis (seriál) jako celek

***Název*. Místo vydání : Název nakladatelství, roky vydání (od-do), ročník (od-do). Standardní číslo (ISSN).**

(časopis jako celek)

CHIP : magazín informačních technologií. Praha : Vogel, 1990- . Vychází měsíčně. ISSN 1210-0684.

Praktický příklad – článek v časopise (seriálu)

Autor. Název článku. *Název seriálu*, rok vydání, ročník, číslo, strany od-do.

VAN DER VET, P. E. - MARS N. J. I. Condocet query engine : a engine for coordinated index terms. *Journal of the American society for information science*, May 1999, vol. 42, no. 6, p. 485-492.

SMEJKAL, V. Proč nový zákon? *CHIP : magazín informačních technologií*, 1999, roč. 9, č. 11, s. 54-55.

Norma ISO 690 doporučuje, jak citovat i další typy dokumentů. Např. sborník, příspěvek ve sborníku, výzkumná zpráva, patent, norma, firemní literatura.

4.1.2 Praktické příklady citování – elektronické dokumenty

Specifické údaje, které se citují u elektronických dokumentů:

- druh nosiče v hranatých závorkách za názvem citovaného dokumentu: [online], [CD-ROM],[magnetická páska], [disk]
- vydání – například verze programu
- datum aktualizace/revize - uveden společně s datem zveřejnění

- datum citování – uvádí se v hranatých závorkách v jazyce originálu u dokumentů, nelze-li zjistit datum zveřejnění, před datem citování se uvádí zkratka "cit." (například takto: [cit. 1998-08-25])
- údaj o dostupnosti "Přístupný z", "Dostupný na", "Available from" včetně přístupového protokolu (Dostupný z WWW, URL mezi symboly <>).

Praktický příklad – www stránka, elektronická publikace

Jméno autora stránky (je-li uvedeno). Název stránky (tag "title") [online]. Datum publikování, datum poslední revize [citováno dne]. <URL adresa>.

DAVIS, John. *Suiseki FAQ* [online]. c1997, last revision 20th of January 1998 [cit. 1998-06-13]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.btinet.com/Faq.html>>.

RHEINGOLD, Howard. *The Virtual Community* [online]. c1998 [cit. 12. května 2003]. Dostupný na World Wide Web: <<http://www.rheingold.com/vc/book/intro.html>>. ISBN 0-521-33697-X.

Praktický příklad – elektronický časopis (seriál)

Jak citovat elektronické dokumenty?

Název díla, seriálu [Druh média]. Údaje o vydání [datum citace]. Přístup ke zdroji. Standardní číslo.

(jedno číslo)

Ikaros [online]. 1999, roč. 3, č. 10 [cit. 1999-12-31]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.ikaros.cz>>. ISSN 1212-5075.

Praktický příklad – článek v elektronickém časopise (seriálu)

PŘÍJMENÍ, Jméno autora. Název článku. Název seriálu [druh média]. Datum vydání, ročník, číslo, datum poslední revize [citováno dne]. Přístup ke zdroji. <dostupnost -URL adresa> Standardní číslo.

KUBROVÁ, Barbora. WWW prezentace jako nástroj online marketingu. *Ikaros* [online]. 1998, č. 6 [cit. 6. dubna 1999]. Dostupný na World Wide Web: <<http://www.ikaros.cz/Clanek.asp?ID=200203072>>. ISSN 1212-5075.

4.2 ODKAZY NA CITACE V ODBORNÉM TEXTU

V textu např. diplomové práce odkazujeme na dokument, ze kterého citujeme části textu, myšlenky nebo závěry. V textu naší práce můžeme uvádět citace v textu doslovně (text z cizí práce je vypsán do naší práce identicky, doslovně) nebo volně, vlastní formulace cizího textu – formou parafráze.

Odkaz v textu slouží k identifikaci dokumentu (nebo jeho části). Odkaz je vsunut do textu nebo je uveden v poznámce na stránce dole pod čarou (na konci kapitoly, na konci textu), musí být zajištěna korespondence mezi odkazem v textu a bibliografickou citací.

Umístění citací může být pod čarou na stránce, na níž je odkaz; na konci kapitoly; na konci dokumentu – obvyklejší způsob (výhodou je soustředění veškerých citací na jednom místě). Kombinace obou způsobů znamená uvedení citace jako poznámky pod čarou a zároveň v celkovém soupisu na konci práce. Obvyklé označení stránky s citacemi je: Literatura, Soupis bibliografických citací nebo Použité zdroje (zahrnuje všechny typy dokumentů včetně elektronických). Citace se řadí abecedně (nejprve názvy s číslem na začátku, poté písmena). V případě více děl jednoho autora řadíme díla podle roku vydání – nejmladší díla jsou uvedena jako první.

Pro zápis odkazů v textu se používají tři následující metody:

- metoda průběžných poznámek
- metoda číselných citací
- metoda prvního prvku a data

Metody odkazování v textu práce

4.2.1 Metoda poznámek

Na jednotlivé dokumenty odkazujeme číslem poznámky a citace samotné uvádíme v poznámce pod čarou. Číslování poznámek může být buď průběžné v celém dokumentu, nebo může začínat na každé stránce od čísla 1 (veškeré odkazy jsou pak uvedeny v poznámce pod čarou na stejné stránce).

Praktický příklad

(V textu práce):

...tento postup uvádí JACSÓ² i někteří další autoři jako např. TENOPIR³...

(V poznámkách pod čarou vypadají záznamy následovně):

2 JACSÓ, Peter. Errors of omission. *Online& CD-ROM Review*, October 1999, vol. 23, no. 5, p. 20–25.

3 TENOPIR, Carol. Electronic access to periodicals. *Library Journal*, 1993, vol. 118, iss. 4, p. 54–55.

4.2.2 Metoda číselných citací

Jednotlivé dokumenty jsou očíslovány podle pořadí, v jakém jsou uvedeny v soupisu citací. V případě, že je některý z nich citován vícekrát, opakuje se pod stejným číslem.

Praktický příklad

(V textu práce):

... jak uvádí TENOPIR (33) , tato problematika je poměrně obsáhlá. . . kolega JACSÓ

její výzkum dále doplňuje ve své vlastní studii (3) . . . která z práce Carol Tenopir (33) vychází. . .

(V soupisu citací vypadají záznamy následovně):

.
.
3. JACSÓ, Peter. Errors of omission. *Online & CD-ROM Review*, October 1999, vol. 23, no. 5, p. 20–25.

(následují další citace použitých dokumentů podle čísel)

.
.
.
32.
33 . TENOPIR, Carol. Electronic access to periodicals. *Library Journal*, 1993, vol. 118, iss. 4, p. 54–55.

4.2.3 Metoda prvního prvku a data

V textu se vyznačuje identifikační část, pod kterou lze dokument nalézt v bibliografickém soupisu na konci dokumentu společně s rokem vydání dokumentu v kulatých závorkách. Identifikační částí bývá zpravidla jméno autora.

Praktický příklad

(V textu práce):

. . jak uvádí PAGELL (1993) . . . uživatelé už si nemyslí, že možnost získat soupis bibliografických citací je báječná věc a možnost získat souhrn článku již také není zázrak, ale bída. Uživatelé chtějí plný text a to ihned.

(V soupisu citací vypadá záznam následovně):

PAGELL, Ruth. 1993. Reaching for the Bottle, Not The Glass : The End-User Factor of Electronic Full Text. *Database*, October 1993, vol. 16, no. 5, p. 52–54.

V případě, že autor napsal v daném roce více prací, za rokem vydání se pro odlišení uvádí malá písmena abecedy (a-z).

Praktický příklad

(V textu práce):

. . . . na tuto tendenci jako první upozorňuje TENOPIR (1993a) a své tvrzení dokládá závěry z další studie TENOPIR (1993b) . . .

(V soupisu citací vypadá záznam následovně):

TENOPIR, Carol. 1993a. Electronic access to periodicals. *Library Journal*, 1993, vol. 118, iss. 4, s. 54–55.

TENOPIR, Carol. 1993b. Moving toward quality. *Library Journal*, 1993, vol. 118, iss. 10, p. 86–88.

Další ukázkou příkladů naleznete například v ISO 690:1987, Clause 9: Citations, 9.1: Relationship between references and text citations <http://www.collectionscanada.ca/iso/tc46sc9/standard/690-1e.htm>.